

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח):

הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

בצל, שום וביצה קלופים - מקורות והערות

א. בצל, שום וביצה קלופה

שני מיני מאכלי סכנה נאסרו. יש מאכלים שסכנתם פיזית (כמו משקים מגולים), ויש שסכנתם 'סגולית', כלומר, הסכנה נובעת מעולם הרוח ולא מעולם החומר. בתלמוד מובא שעל שלשה מאכלים כאלו הזהיר רבי שמעון בר יוחאי "שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו" ואלו הם: "האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה", ובתנאי שעבר עליהם לילה. הגמרא מסבירה שהסכנה במאכלים אלו היא מפני ששורה עליהם רוח רעה. הרמב"ם, טור והשו"ע לא הזכירו איסור זה. יש שביארו שהסיבה שלא הביאו זאת היא משום שירושלמי משמע שיש חולקים על דברי רשב"י. למרות זאת, פוסקים רבים כתבו להקפיד שלא לאוכלם, וכן המנהג למעשה¹.

ב. אופנים בהם מותרים בצל שום וביצה קלופים

בגמרא מובאים שני אופנים בהם לא שורה רוח רעה על בצל, שום וביצה: "ולא אמרן אלא דלא שייר בהן עיקרן או קליפתן, אבל שייר בהן עיקרן או קליפתן לית לן בה". קליפתן: אפילו נשאר קצת מהקליפה, כל שאינו קלוף לגמרי אין שורה עליו רוח רעה. עיקרן הוא היקף שבראש השום והבצל. בפוסקים מובאים עוד אופנים בהם אין חשש של רוח רעה:

1. כאשר הם מעורבים עם מאכל אחר, כגון סלט, מרק וכדומה.
2. לשפוך עליהם שמן או מלח.
3. אם לא עבר לילה שלם אלא רק חלק מהלילה².

מקורות והערות

1. במסכת נדה (יז א) למדנו "אמר ר"ש בן יוחי ה' דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה והשותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה והלן בבית הקברות והנטל צפרניו וזורקן לרה"ר והמקיז דם ומשמש מטתו". והגמרא מבררת באיזה אופן דברים אלו מסוכנים (ראה להלן) ומהי סכנתם. הסכנה בשום בצל וביצה קלופים היא ששורה עליהם רוח רעה.

אולם בירושלמי (תרומות פ"ח ה"ג) משמע שרק למשקים שעבר עליהם הלילה יש לחשוש ולא למאכלים. באגרות משה (יו"ד ג סי' כ) ביאר שזו הסיבה שהטור והשו"ע השמיטו דין זה- "הנה בעצם הא דרשב"י שאיכא סכנה בשום ובצל וביצה שהיו קלופין מאתמול ועבר עליהן הלילה לא הובא בש"ע לא בדברי המחבר ולא בדברי הרמ"א אף שמפורש בגמ' סכנה דאיכא להאוכל, אף שהובא בש"ע הא דתבשיל ומשקין תחת המטה ביו"ד סימן קט"ז סעי' ה' שרוח רעה שורה עליהן, (ומה שלא הזכיר אוכלין הוא משום דהביא גם עניני אחריתי דאיכא בהו חשש סכנה דהוזכרו בירושלמי פ"ח דתרומות ה"ג א"ר אמי צריכין למיחוש למה דברייתא חששין ושם לא הוזכרו אוכלין אלא תבשיל תותי ערסא, ואולי סובר הש"ע דבאוכלין ליכא איסור דחשש רוח רעה דלכן הוסיף משקין אף שג"כ ליכא בירושלמי משום דאיכא בגמ' פסחים ואוכלין לא הזכיר, אבל תמוה מ"ט יפסוק כירושלמי ולא כגמ' דידן ולכן מסתבר שלא דוקא וגם אוכלין אסור להש"ע וצע"ק), אף שלא הוזכר בגמ' איסור האכילה בשביל זה, שלכן אולי משמע שסובר הש"ע ורמ"א דדין דרשב"י הוא רק דעת יחיד ורבנן פליגי עליו וכדחזינן שבירושלמי לא הזכיר זה".

אמנם בדרכי תשובה (סי' קטז ס"ק עד) הביא מהרבה פוסקים שהמנהג למעשה להחמיר ולהזהר

וכן בבן איש חי (שנה ב פנחס סעי' יד) "וכן לא יאכל שום ובצל שעבר עליהם לילה אחת אחר שנקלפו, ואם נשאר בהם מעט מקליפתם מותר, והיינו דוקא אם לבדם אבל אם מעורבים עם שאר אוכלין הן בבישול הן בכבוש אפילו קלופים לגמרי, מותר, וכן עמא דבר, וצריך להזהיר אנשי עירנו בשומין הבאים מפרס שהם קלופים לגמרי".

2. בהמשך הגמרא שם למדנו "ולא אמרן אלא דלא שייך בהן עיקרן או קליפתן אבל שייך בהן עיקרן או קליפתן לית לן בה".

קליפתן האמור כאן הוא אפילו מקצת הקליפה, שהרי הגמרא אמרה לעיל שאם היו קלופים אסור ומה לה לומר שוב שאם אינם קלופים מותר? אלא ודאי הכונה היא שאפילו מקצת הקליפה מתירה.

ובערוך לנר (שם) עמד על כפילות זו בגמרא ופירש "אף על גב דאיירי שהם קלופים צ"ל דקאמר אם נקלפו אבל הקליפה עדיין מעורה בהן אז ליכא סכנה". כדברינו.

וכן כתב בהגהות היעב"ץ.

ובסמ"ק (סי' קעא) כתב "וכן שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה שעבר עליהם הלילה ויש בני אדם שאינם אוכלים שומים קלופים שחוקים בשבת שחרית מטעם זה, ויש שאינם חוששין מאחר שלחם מעורב בתוכם, ויש שמשימין קליפת השומין לתוכם".

עולה מדבריו שיש אופן נוסף בו מותר לאכול שום בצל וביצה קלופים והוא אם הם מעורבים אם מאכל אחר שבאופן זה לא שורה עליהם רוח רעה¹.

ובעניין אם מותר לבטלן במאכל ולהתירם עיין כף החיים (סי' קטז ס"ק צב).

¹ ועיין עוד בשבט מוסר פ"מ, שו"ת יב"א (ח"ב יו"ד סי' ז), שו"ת דברי יציב (ח"ב סי' טז) שו"ת הר צבי (יו"ד סי' עד), שו"ת ישכיל עבדי (ח"ז או"ח סי' מד), שו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רנו) ושו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' רמז)